

rebelse stad

EIGENLIJK WAS HET NIETS

Hoe Provo de wereld veranderde

REBELSE STAD

In februari verscheen een indrukwekkende documentaire over het provotijdperk: *Rebelse Stad* van Willy Lindwer, die zelf meedeed aan de provodemonstraties rond het Lieverdje, reconstrueert nauwgezet het ontstaan van de beweging. De film bevat veel beeldmateriaal dat nooit eerder vertoond is, waaronder een lang interview door Theo van Gogh met Robert Jasper Grootveld, die beiden inmiddels overleden zijn. De anti-rookmagiër – die tijdens het interview stevig doorpaft en bijna rochelend lijkt neer te vallen – heeft nog niets van zijn magische denkbeelden verloren. Ook een eyeopener is het optreden van Wim de Weerd: de nozem die door de politie gerekruteerd werd als mol in de provobeweging, maar die zelf verknocht raakte aan het kleurrijke gezelschap. Maar ook fotograaf Cor Jaring (geïnterviewd vlak voor zijn dood) speelt een onvergetelijk rol als de man die het 'imaazje' van Provo maakte door de 'publicity' die hij verzorgde.

Rebelse Stad ★★★★★

Regie Willy Lindwer
Eye, 25 februari
De Griffioen Amstelveen, 4 maart

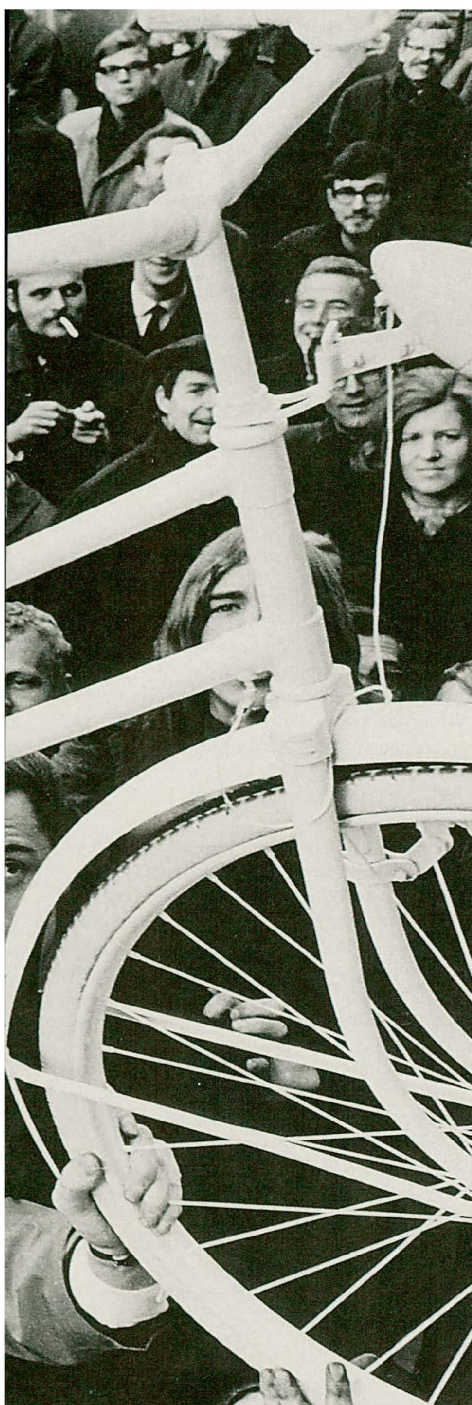
De documentaire zal in mei ook op tv worden uitgezonden.

Andere voorstellingen: rebelsestad.nl

Vijftig jaar geleden ontstond Provo, de protest-beweging die de Nederlandse samenleving door elkaar schudde. Een handvol jongens en meisjes die de autoriteiten wisten te tergen tot zij hun autoriteit verloren.

ekst Joke van der Wey beeld Cor Jaring (Stadsarchief)

LUFSENER AMSTERDAM

Het Spui, Amsterdam, een zaterdagavond in de zomer van 1964. Rond het Lieverdje danst een sjamaanachtige figuur: dikke zwarte kringen rond de ogen en mond, een blonde pruik, een pijp in de mond en behangen met repen stof van jurken. Als bezeten begint hij een lang, nauwelijks verstaanbaar betoog over hoe de sigarettenindustrie 'het klootjesvolk' verslaafd maakt en over de mythische figuur 'Klaas'. De spreker is Robert Jasper Grootveld. Performer, travestiet, provocateur, nationale dorpsgek. Iedereen in de stad die hip is, verzamelt zich op het Spui. Al snel is dit het centrum van Provo, de kleine beweging die een hele samenleving op haar grondvesten doet schudden.

NOZEMGEDRAG

Provo ontstaat in 1965 als een regelmatige samenkomst van een paar jonge mannen rond beroepsactivist Roel van Duijn, die begin jaren zestig in Den Haag een reputatie had opgebouwd als aanstichter van Ban de Bom-acties. Van Duijn – vol revolutionaire politieke ambities – doopt de club Provo. Een geuzennaam, want het woord is bedacht door de criminoloog Wouter Buikhuisen die hem als afkorting van provoceren hanteerde in zijn proefschrift *Achtergronden van nozemgedrag*.

De provo's zijn jong, anti-gezag en tegen de gezapigheid. Een vereniging willen ze niet zijn, aangezien dat de hiërarchie suggereert die zij afwijzen. Hun 'ludieke aksies' staan aan het begin van Amsterdams imago als vrije en rebelse stad. Het provosymbool, het 'gnot-appeltje', staat overal op de muur. Op zaterdagavond wordt er in magische kringen rond het beeldje op het Spui gedanst. Pamfletten worden uitgedeeld. De politie wordt gepest en uitgedaagd, bewustzijns-

verruiming is een must. Vanaf een boot in de Nieuwe Vaart verkoopt de Lowlands Weed Company cannabisplanten en serveert gratis wietthee aan de klanten. Paradiso wordt in gebruik genomen. Een paar jaar lang is Amsterdam het 'Magies Centrum' van de wereld. De stad waar alles kan: vrije seks, drugs en vooral grenzeloos jezelf zijn.

HAPPENING

Het begint in 1965 met een happening. Wat is een happening? 'Happening is eigenlijk niets, het ontstaat als er volk op een pleintje staat. Dan ontstaat er iets. Niets is bijna iets en iets kun je ruiken, kun je voelen, en iets is altijd wat. En als het wat is dan kan het heel wat worden. 't Hependens.' De omschrijving is van Cor Jaring, de in 2013 overleden fotograaf, aan de hand van wiens foto's het Stadsarchief een prachtig beeld schetst van de jaren waarin Amsterdam bepaald werd door de provo-gebeurtenissen. De happenings bij het Lieverdje op het Spui, de demonstraties, de politieoptredens, de rookbom bij het huwelijk van prinsess Beatrix en prins Claus: Cor Jaring legde het vast. Overal was hij bij met zijn camera. Niet alleen als fotografisch verslaggever, ook als deelnemer. Bij Provo vond hij gelijkgestemden, jongeren met een open geest, rebels en ook nog eens fotogeniek. 'Het was anders, vrij. Je kon je ideeën kwijt. Allemaal mensen die mijn richting van denken hadden.'

Het begin van die explosieve vereniging van gelijkgestemden, Provo, 'heppende' in januari 1965 in een keldertje op de Zeedijk tijdens de happening 'Stoned in the Streets'. Daar gebeurde van alles tegelijk: Electric Striptease door 'the hippest chick in town' Marijke Koger die haar beschildeerde lijf onthulde (zie ook het kader op pagina

V.l.n.r.: Happening bij het Lieverdje, 1964; deelnemers stille mars tegen Amerikaans Vietnambeleid, 1966; rookbom op de Dam bij het huwelijk van prinses Beatrix en prins Claus, 1966

PROVO-STRIPPENKAARTROUTE

In 1964 kon je de nieuwe atmosfeer ook opsnulven bij hippe kunstenaars. Een roze strippenkaart gaf toegang tot de Amsterdamse scene 'to meet Living Art and those who make it, in their natural environment'.

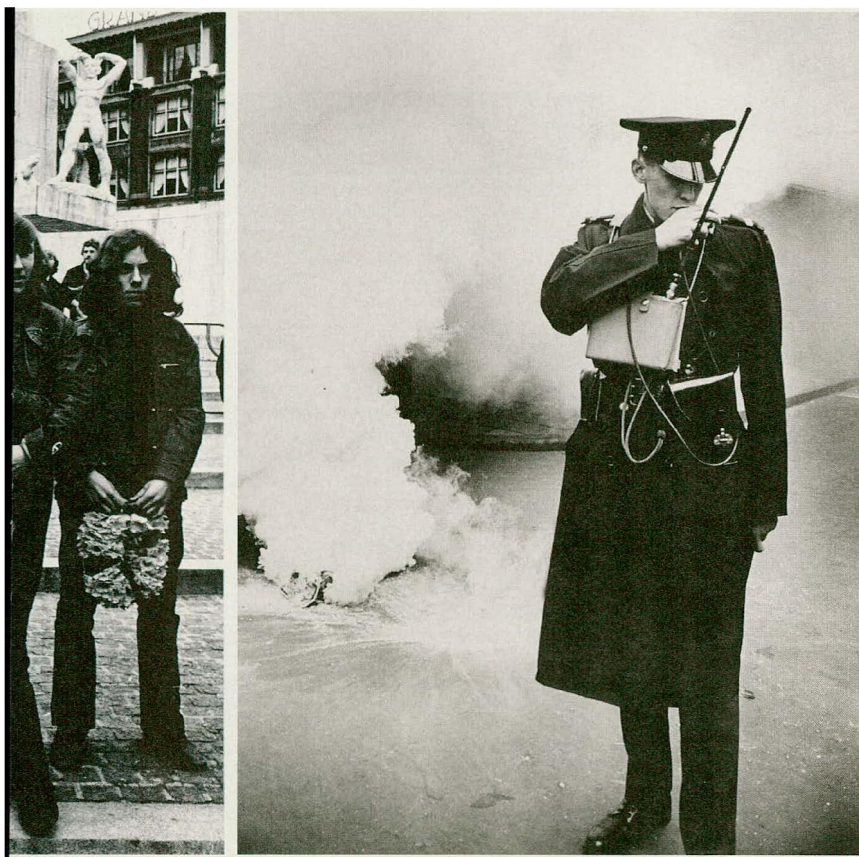
Vijftig jaar later kunnen ook wij met een Provo-strippenkaart de hort op. Die geeft recht op tien 'scenes' en happenings. Een greep: Phil Bloom, de eerste blote vrouw op de Nederlandse televisie, houdt rondleidingen door haar atelier. Bij Top Notch zijn seksblaadjes uit de jaren zestig te zien, in het Hilton kun je de kamer bekijken waarin John Lennon en Yoko Ono hun 'bedpeace' lanceerden en in Paradiso geeft kunstenaar Annie Sprinkle een performance.

t/m 25 mei. Kaarten verkrijgbaar bij artKitchen Gallery in het Amsterdam Museum. Volledig programma via artkitchen.nl en decultclub.nl

15). Bart Huges, die een paar dagen daarvoor een 'derde oog' in zijn voorhoofd geboord had – niet met een Black & Decker, zoals gezegd werd, maar met een tandartsboor – deed een ander soort striptease door het verband van zijn hoofd af te wikkelen. Het derde oog moest een eeuwigdurende *high* teweegbrengen. Dichter en performancekunstenaar Johnny the Selfkicker schreeuwde zijn gedichten en Robert Jasper Grootveld was er ook. Dat hoeft nauwelijks vermeld te worden, want die was er altijd. Een artistieke performance van formaat.

MAGISCHE CIRKELS

Maar Provo bestond niet alleen uit artistieke Amsterdamse types met hun happenings, er waren ook mensen bij betrokken met krantjes en ideeën. Dat hadden een meer politieke, anarchistische achtergrond, zoals Roel van Duijn, drukker Rob Stolk en uitvinder Luud Schimmelpenninck. Zij deelden in mei '65 een pamflet uit met de aankondiging van een nieuwe krant: *Provo*, de afkorting van provoceren. 'Provo ziet zich voor de keus gesteld: desperaat verzet of lijdzame ondergang. Provo roept op tot verzet waar het kan. Provo ziet in dat het de uiteindelijke verliezer zal zijn, maar de kans deze maatschappij nog eenmaal hartgrondig te provoceren, wil het zich niet laten ontgaan.' In de zomer sloten de provo's zich aan bij de happenings van Grootveld op het Spui. 'Zonder Robert Jasper Grootveld was Provo nooit Provo geworden,' zegt Anneke van Veen van het Stadsarchief, 'want de provo's in wording hadden wel een krantje en ideeën, maar geen podium. En die publiksaandacht werd geleverd door Grootveld, iemand met een enorm charisma. Hij kon de mensen echt betoveren.' Grootveld was al in 1964 als 'antirookmagiër' begonnen met happenings. Eerst in een oud pandje in de Korte Leidsedwars-

COR WAS HIER

Het is toch jammer dat Cor Jaring niet nog een jaartje langer in leven is gebleven, want wat zou hij genoten hebben van de aandacht: naast het Stadsarchief ook nog een tentoonstelling in Huis Marseille.

Hier ligt de focus niet op Provo, maar op andere aspecten van de fotograaf: vroege foto's van zijn tijd in de haven en ook veel onbekend werk uit zijn privéarchief, zoals de foto's die hij maakte tijdens zijn reis naar Japan. Cor kwam van Wittenburg, toen nog een soort Jordaan vol kleine en vaak verkrotte etagewoningen, waar zijn vader een winkeltje dreef: 'De deur stond bij ons altijd open. Maar wat maakte het ook uit. Er was toch helemaal niks te halen.' In zijn jonge jaren werkte hij zelf ook als havenarbeider, maar gaandeweg kreeg Cor andere ambities. Tijdens militaire dienst was hij in aanraking gekomen met de fotografie en tussen het werk door fotografeerde hij met zijn 'kiekkassie' collega-bootwerkers. Na zijn opwindende jaren als provofotograaf maakte hij verre reizen, maar hij had last van heimwee en was altijd heel blij om weer terug te zijn in het vertrouwde Amsterdam. De jonge documentairefotograaf Sander Troelstra raakte bevriend met Jaring en maakte een keuze uit zijn oeuvre die te zien is op deze liefdevolle tentoonstelling *Cor was hier*.

Huis Marseille

14 maart t/m 28 juni

straat, maar later op het Spui waar hij heel hard 'uche uche uche' roepend rondom het Lieverdje danste, een beeldje dat door tabaksfabrikant Hunter aan de stad gedoneerd was. Anneke van Veen: 'Hij had een visioen doorgekregen dat je magische cirkels moest trekken rondom dat beeld, een symbool van "de verslaafde consument van morgen". Op alle tabaksreclames in de stad kalkte hij ook grote K's van Kanker. Daar werd hij voortdurend voor opgepakt. In zijn strijd tegen tabak was hij zijn tijd ver vooruit, want roken was toen nog helemaal geen issue.'

WITTE FIETSEN

Verwarring zaaien, daar ging het om. Dat kon met weinig middelen. Studente Koosje Koster deelde gratis krenten uit en werd daarvoor gearresteerd. Een andere 'aksie' was het demonstreren met een wit laken, toen de burgemeester de leuzen 'Vrijheid van Meningsuiting', 'Democratie' en 'Recht op Demonstratie' verboden had. Er was dan ook nog behoorlijk veel verboden, de jaren vijftig waren nog maar net achter de rug. Een ander hoogtepunt in de Provo-geschiedenis was het weghalen van een witte fiets die tegen het Lieverdje geparkeerd stond. Luud Schimmelpenninck had het plan gelanceerd om op diverse plekken in de stad witgeverfde fietsen neer te zetten voor algemeen gebruik. De witte fiets symboliseert eenvoud en hygiëne tegenover de protserigheid en vuilheid van de autoritaire auto, vond Provo. Een provocatie, vond de politie, die de fiets in beslag nam wegens 'het ontbreken van een slot'.

Veel aandacht, ook buitenlandse, kreeg Provo in maart 1966 rond het huwelijk van prinses Beatrix met de Duitser Claus von Amsberg: later een gerespecteerd lid van het koningshuis, maar toen nog een onbekende en onbeminde 'mof'. Provo verspreidde

CC ANFO JAC. DENIUS

Cor Jaring met zijn 'magiese pershelm', 1966

STUDENTE KOOSJE KOSTER DEELDE GRATIS KRENTEN UIT EN WERD DAARVOOR GEARRESTEERD

PROVO WAS TEGEN INSTITUTIES EN WILDE ER ZELF OOK GEEN WORDEN

Vlinderopera van de Insektensekte, 1970

INSEKTENSEKTE, KIETSJ KONSERVATORIUM

Tijdens Provo ontstonden ook vrolijke zijbewegingen als de Insektensekte, het Deskundologies Laboratorium en het Eksoties Kietsj Konservatorium. De Insektensekte hield zich al vroeg bezig met het milieu, wees op het gevaar van landbouwgif en ageerde tegen het spuiten met DDT. De leden verkleedden zich als insecten en voerden een Vlinderopera uit. Om het parkeerprobleem op te lossen bedacht het Deskundologies Laboratorium de Weggooiautomobiel. Voor het Leidseplein werd een gigantische Moederpop ontworpen. Iemand die behoefte had aan troost en geborgenheid kon met een trapje door de moederlijke opening naar binnen. Het Eksoties Kietsj Konservatorium werd opgericht door de charismatische Theo Kley en Max Reneman die in een café Afrikaanse muziek hoorden en al trommelend met 'de Stradivarius onder de barkrukken' naar huis gingen. Waar kon je nog meer muziek mee maken? Met trechters bijvoorbeeld. Zo ontstond een heel vreemd orkestje dat door de stad trok en dat zelfs samen met een klas schoolkinderen bij de noord-ingang van de IJtunnel optrad terwijl de koningin aan de andere kant het openingslintje doorknipte.

van tevoren het gerucht dat er hallucinogenen in het drinkwater gedaan zou worden. De paarden voor de trouwkoets zouden suikerklontjes krijgen met lsd, en anders op hol moeten slaan door de geur van in Artis gejatte leeuwenstront. In het licht van deze 'plannen' valt het nog mee dat op 10 maart 1966 alleen witte rookbommen ontploften. De foto's die Cor Jaring ervan maakte gingen de hele wereld over. Toen wist echt iedereen dat Provo bestond. En dat Amsterdam de stad was waar het allemaal 'heppende'.

DE ERFENIS VAN PROVO

Een jaar later hief Provo zichzelf op. Met een ludieke happening natuurlijk. Bij de ingang van het Vondelpark werd het Wilhelmus gespeeld door een alternatieve fluitist. Toeschouwers en aanhangers hoorden verbaasd de leuze: 'wees lief voor oom agent'. Want 'liquidatie van Provo was auto-provocatie', in het onnavolgbare provojargon. Provo was tegen instituties en wilde er zelf ook geen worden.

In de jaren daarna zouden het Vondelpark en de Dam overspoeld worden door hippies die in Amsterdam hun 'lufsenter' vonden waarin restjes van het provogedachtegoed zachtjes nasmeulden. En de focus lag al snel weer ergens anders: in Parijs bijvoorbeeld, waar

de Franse revolutie in 1968 nog eens dunnetjes werd overgedaan. Studentenleider Daniel Cohn-Bendit stelde daarbij trouwens dat Provo een bron van inspiratie was geweest.

En nu? Amsterdam is nog steeds vrijgevochten, maar magies sentrum? Op het Spui gebeurt niets opwindends meer, in het Vondelpark wordt niet meer geslapen, de Dam is van de toeristen en in plaats van happenings hebben we georganiseerde evenementen met professionele bewakers. Wat is er eigenlijk van Provo overgebleven?

'Ruigoord is er nog', zegt Anneke van Veen na enig nadenken, 'oud-provo Theo Kley heeft daar een theetuin. Dat is niet zoveel, maar de invloed van Provo is toch niet te onderschatten. Als je iemand vraagt: wat is je gevoel bij Amsterdam, dan is het toch het vrije, het rebelse dat die stad uitstraalt. Provo heeft enorm veel bijgedragen aan het imago van Amsterdam als vrijdenkende en vrijgevochten stad.'

En voor wie wil leeft de geest van Provo nog steeds. Kwestie van instelling. In de woorden van Cor Jaring: 'In een tram of in een bus zitten kan ook een happening zijn, als je je bewust bent van wat je doet. Maar ook onbewust kun je aan een happening deelnemen, zonder dat je het weet.' ■

expositie

**Cor Jaring, fotograaf
Magisch Centrum
Amsterdam 1965-1975**
Stadsarchief Amsterdam
13 maart - 12 juli

Op zondag 15 maart om 15.00 uur is er een lezing over Cor Jaring en zijn fotografie.

Op beide foto's: Josje Leeger (l) en Marijke Koger (r)

BEATMODE

Ook de mode provoceerde mee. Cor Jaring fotografeerde de 'Flashing Fashion' van twee brutale meiden: Marijke Koger en Josje Leeger, die vonden dat je in deze nieuwe tijden echt niet kon vertonen in brave kleren. Ze ontwierpen 'ruimtevaartkleding' voor vrouwen en voor mannen overhemden met optische patronen. Die mannen droegen daar wel altijd nog een stropdas bij. Flashing Fashion werd gelanceerd in het eerste nummer van *Hitweek* (17 september 1965), het nieuwe undergroundtijdschrift dat helemaal aan de nieuwe jongerencultuur gewijd was. Marijke en Josje zouden het nog ver brengen. Samen met Simon Posthuma (de vader van singer-songwriter Douwe Bob) ontwierpen ze als kunstenaarscollectief The Fool platenhoezen en kleding voor The Hollies, Cream en The Beatles.

Citaat uit *Hitweek*

Hier zijn ze: JOSJE LEEGER en MARIJKE KOGER. (beiden 21), zij doen de internationale modewereld versteld staan met hun bliksemsnelle BEATMODE, gelanceerd voor de flitsende tiener en twen van het Ruimtevaarttijdperk. Ruimtevaartmode, Revolutie, Rrrrrang!!! Zeggen Josje en Marijke en zenden hun absolute beatmode de wereld in.....Snel, snel, snel. Het modebeeld van de tiener wordt door (bijna) tieners omver gesmetenZie je dan niet dat de satellieten aan de hemel naar 'n nieuwe toekomst ijlen? Ruimtevaarders. Onbekend. Nieuw. Beat. En de mode volgt. Wordt deze keer gepresenteerd uit een rumoerige en altijd stikvolle basis aan de Amsterdamse Prinsengracht, FLASHING FASHION....

Hier wordt de nieuwe mode geboren, in Nederland!!! Voor het eerst sedert de komst van The BEATLES maakt dit kleine landje WERELD BEAT NIEUWS. Let toch op. Kijk uit. Er broeit iets. Ruik de atmosfeer vol Aktie. De harteklop van deze tijd: BEAT met de B van mode.